

УУ – ОЛОХ УЙГУТА, СУОЛ – САЙДЫ ТӨРДӨ

Улууска мелиорация тэрилтэтэ тэриллбитэ 30 сылыннан!

УОСТУБАТ УЙГУ ТУГУГАР

Чурапчы оройуонугар мелиорация ПМК-та "Жутомелиоводстрой" трест бирикээһинэн 1973-с. олунньу 22 күнүгэр тэриллбитэ. Тэрилтэ со-
зула тым сиригэр сири кытта үлэни күүрдүргэ,
туһага таһаарга уонна сааскы халаан уугун
туһааһына, уугу халаанына туһайыллыбыта.

Бастакы салайааччыларынан уонна үлэһиттэ-
ринэн 1978 сылга диэри нууччалар уонна ингуш-
тар үлэһиттэрэ. Сүрүн үлэни кытта тэҥгэ п-
роизводственной базалары, олорор дьыһаары ту-
туу саҕаламмыта. Тэрилтэҕэ улахан кыамталаах
техникалар кэпэтиллэн барбытара. Ходуна сир-
дери түһсэрэн онорго, баһынаҕа аһаан тыаһы
солоһун курдук үлэлэр оҥһулунан иһиллэрэ.

1981 сылтан участка начальнигынан Рома-
нов Василий Иванович аһаан үлэһиттэ. Бу
сылларга Хаамыйа, Бойтоҕо регулятордаах
быһыттарын онорго ытыллыбыта. Кормовой
культураһы ыһыаҕа аһаан нүөлсүтүлэр систе-
малары онорго саҕаламмыта. Эрилик Эристин
аатынан, "Мындабайы" совхозтарга
нүөлсүтүлэр системалар үлэһиттэрэ. Ама
хочотугар элбэх сыллаах от ыһыаҕа кэҥээн,
совхоз оройуонуга сулу аһылыгын бэлэмниир
сүрүн халааныстыба буола үлүмүтэ. Буор быһы-
ттары тутуу түһсэрлэн, аһылар-сабыллар зан-
чаах элбэх быһыттар баар буолбуттара. Тэрил-
тэҕэ бу сылларга Карсанов Дмитрий Теренти-
евич, Филиппов Роман Афанасьевич, Шадрин
Алексей Алексеевич, Коркин Михаил Николае-
вич, Мишкин Петр Николаевич курдук үлэһиттэ ула-
дан олоһуу саҕалааччылар үлэһиттэрэ...

1992 сылтан совхозтар бытарыйыларын
кытта тэҥгэ мелиорация үлэһиттэ эмиз мөлөөн
барбыта. Оттон кыһарыйтаран, 1997 сылтан тэ-
рилтэҕэ сүрүн үлэни кытта сарга тутан аһып хай-
ысканы кардаһун сорууга турбута. Ол — автомо-
бильнай суоллары тутууга туһуламмыта. Итинэн
Чурапчы — Диринг суолун тутуугар барыта 9 км
суолу, Чурапчы селизоньтэтин иһигэр 4 км уулус-
салар суолларын онордубут. Бу Чурапчы диона-
сэргэтэ, салалтата ор суолларга туруорсубут
көрдөһүүлэрэ этэ.

Ихки үйэни ситимизэбит Өлүөнэ уутун өрүс
илин эгэр кураһы улуустарга өксөтүү биһиги
көлүнэ дьонго тигистэ. Ол эбэтэр республика-
бастакы Президент М.Е.Николаев быһаачы
дьаһаһынан уонна контурусулунан Өлүөнэ өрүс
уутун Чурапчыга адалтары үлэһиттэ мыйыһына.
Онуока, бастатан, 1986 сыллааха Өлүөнэ — Мүрү
водовод тутуугар үлэһиттэ. Оттон 1987
сылтан Өлүөнэ — Туора Күөл водовод үлэһиттэр
утумнаахтык үлэһиттэ кэллбит. Элбэх сыллаах
үлэ түмүгүнэн 2001 сылга Өлүөнэ Эбэ уута Хайа-
сыт нэһиликэҕэр Туора Күөлгэ кэлэрэ ситимилл-
нэ.

Онно эбии кэлиһиги
сылларга табыгастаах сир-
дэргэ элбэх саҕа күөлэри
үөскэттибит. Элбэх уу
муньуһунна, аһаардас Та-
атта урэх суньугар 5 сиргэ
15 мөл. куб. м уу баар бу-

олла. Чугастаабы сылларга сорукуптуунан Өлүөнэ
уутун салгыы ыттар тутуулары ситэрэн, Чурапчы
күөлүгэр адалыны буолуохтаах. Манна бэлэм-
ни курдук Чурапчы күөлүн биһирэҕин бөбүргөтөр
үлэһиттэ 2002 сылтан саҕаламмытара.

Тэрилтэ үлэһит коллектива эдэр, сүрүннээн,
30-40 саастарыгар сылдьар үлэһит-хамнаһы кыай-
ар дьон. Ол тэрилтэ кэскилин түстүүр. Онук да
буолан рынок бастакы сылларыгар ыраахан кэм-
нэри тулуйан, биһигин сыллата онорон таһаары-
ыбыт улаатан иһэр. Инникитин мелиорация ана-
лыннан үлэһиттэ түһсэрлэн, оҥһуллубут
нүөлсүтүлэр системалар өрөмүөннөнөн, салгыы тыа
халааныстыбатыгар түһэни адалахтарыгар са-
арбаһаабыт.

Убаастабыллаах ветераннарбыт, тэрилтэ
үлэһиттэрэ! Эһиги ахтыларгытын түмэн, кыра
да буоллар, өйдөбүннүк буоллун дьон
үбүлүйбүтүнөн сибэстээн, кинигэ таһаарды-
быт. Тэрилтэ бастакы үлэһиттэрэ үксэ кэли дьон
буолан, кинилэр ахтыларын хомуйуу толору кы-
аллыбата. Ол эрэри тэрилтэ историята баар
уонна салҕанар.

Бырааһыныгытынан, үбүлүйүрүнэн, күндү би-
ир идэлээхтэрбит!

Григорий СМЕРНИКОВ,
"Мелиоратор" ГУП директора.

Хаартыскаҕа: Г.В. Смирников.

СУОЛУ ТУТУУ — САҢА САЛАА

Биһигин тэрилтэ биһир ула-
хан салаатынан суолу тутуу,
өрөмүөннэһин буолар. Бу сыл-
га 1997 с. лицензия ылан
үлэһиттэ сылдьар. Бастакы сыл-
ларга суол тутуугар маастар-
дарынан, прорабтарынан
М.М.Бадуров, Ф.С.Чичигина-
ров уонна П.П.Захаров үлэһиттэрэ.
Манна анал урдук
тэрихтээх инженер быһыты-
нан Ф.С.Чичигинаров бастакы
кылааты киллэрситтэ.

Мин бу тэрилтэҕэ 1999 с.
уулун тутарга бастаан мааста-
рыннан үлэһит саҕалаабытым.
1998 — 2002 сс. тэрилтэбит,
сүрүннээн, Диринг суолун тутуу-
гугар үлэһиттэ. Бу участкаҕа
32 км суолу тутан тутардыбыт.
Ону тэҥэ 1999 с. Чурапчы сели-
зоньтэтигэр Ленин уулусса-
тын өрөмүөннээн туттарбыл-
лыт, улусай улуо 0,85 км. Суол
тутуугар биригэдириинэн
М.И.Яковлев үлэһиттэ. Ол
сайын маһа ардактааҕа, ону
таһынан үлэһиттэр участкаҕыт
саас-күтүн иһи кыһаан сылды-
даат суола этэ. Аны суол тутуу-
гугар саҕа үлэһиттэр эрэр дьон
эһиллбит да суоҕа буолуо. Ол

да буоллар, ити ыраахтаттары
барытын туораан, ылыммыт
былааммытын толорон, суолбу-
тун кэмизтэр туттарбыллыт.

2000 сылтан Өлүөнэ — Туора
Күөл водоводун тутууга
биһиги улуустуугар кинг да-
лаһынаахтык саҕаламмыта.
Онно тэрилтэ хас да скрепер-
дэр биригэдириинэн туруорбу-
та. Биригэдириинэн эдэр ме-
ханизатор Н.Ю.Коркин аһа-
ммыта. Бу 2000 сыллаагы суол
тутуугар тэрилтэ кыаһыбы-
тын, аатырбытын уонна өссө да
улахан кэмиздээх үлэни толо-
руон сөптөөбүн дакаастаабыта.
Ити курдук күөс үлэһит ме-
ханизатордар 1,5 м иһинэн 2
км суолу тутан бүтэрэн,
күтүгүнү ыйдарга аны Төлөйгө
Мээндиэ суолун (1 км) уонна
Мүгүдэйгэ быһыт, суол
өрөмүөннэригэр сылдыһыттар-
а.

2001 сылга уу ситимин ту-
туу быһаарылаах буолта. Тэ-
рилтэ, сүрүннээн, бу тутууга
үлэһиттэ, эмиз хас да бири-
гэдириинэн. Маннах күтүгүнү
ыйдарга суол тутуугар, үгэс
курдук, скрепердэриинэн 1,2 км

кэрчиги кыһас кэмизт онорон
комиссияҕа туттарбыллыт. Би-
ригэдириинэн И.И.Ходотанов
үлэһиттэ. Быһааран эгэһи,
бу сылга эрдэ сайынгы ыйдар-
га суол тутуугар быһаан суох
этэ. Оттон балаһан ыйгар 1
км участкаҕа биһирнэр, үлэ-
битин хайы-үйэҕэ тымныы
туһан эрдэһинэ саҕалаабыл-
лыт. Манна суолпардар бири-
гэдириинэн биригэдириинэн
улуус биһир бастыҥ суолпар,
олыттах механизатор
А.М.Пермяков үлэһиттэ.

Суолу тутууга бэлэмнэни
үлэһит сайын эрэ буолбаха,
кыһын эмиз бараар. Суол
үрүт араһатын таһынан (гре-
вий) кыһынгы ыйдарга (би-
ригэни, суолу быһаа) бэл-
эмнииллэрэ. Манна гравий
бэлэмнэһини эрдук чуола-
ан механизатордартан буһа-
дэрист Г.Н.Савинны, логручик
Н.Н.Никитовы, суолпардар
Е.К.Колесовы, С.Н.Посель-
скайы, А.М.Пермяковы бэлэ-
тиэхэ маада.

Н.И.МАКАРОВ,
кылаабынай инженер.

ТЭРИЛТЭҕЭ ҮЛЭЛЭЭБИТТЭРЭ

НАЧАЛЬНИКТАР

1. Трун Виктор Архипович	1973 с. (11-IX)
2. Карсанов Дмитрий Теренти-
евич	1973-1974 сс.
3. Бейенев Муса Мустаркович	1974-1978 сс.
4. Романов Василий Иванович	1978-1981 сс.
5. Попов Петр Терентьевич	1981-1983 сс.
6. Макаров Петр Петрович	1983-1984 сс.
7. Филиппов Роман Афанасьевич	1984-1987 сс.
8. Мишкин Петр Николаевич	1987-1989,
1991-1997 сс.
9. Коркин Михаил Николаевич	1989-1991 сс.
10. Смирников Григорий Викторович	1997 с.

КЫЛААБЫНАЙ ИНЖЕНЕРДЭР

1. Нумков Илларион Васильевич
2. Нефедов Владимир Иванович
3. Михайлов Илья Семенович
4. Макаров Петр Петрович
5. Макаров Виктор Егорович
6. Макаров Николай Иванович

КЫЛААБЫНАЙ МЕХАНИКТАР

1. Посельский Михаил Прокопьевич
2. Ситников Василий Сергеевич
3. Гуляев Егор Дмитриевич
4. Кынакытов Иван Николаевич
5. Попов Василий Васильевич

КЫЛААБЫНАЙ БУХГАЛТЕРДАР

1. Ордаков Спартак Николаевич
2. Биксеев Валентина Михайловна
3. Филиппов Михаил Дмитриевич
4. Данилова Мотрена Семеновна
5. Савинна Мария Михайловна

НУОТАРАҔА

1977 сылтан саҕалаан Нуо-
тара үрэхтэ дуһаһын ыраа-
ты таһар этибит. Аара бара-
йын суолбутун оноро-оноро
хас да хонон тийэрбит. Аан
бастаан онно "Сельхозтехни-
ка" үлэһиттэ сылдьан Петр
Петрович Ефимов биригэди-
тигэр сварщик буолан тахсы-
бытым. Онно тракторга үөрэм-
митим. Оттон ПМК-ға кэлэм-
мин Николай Романович Гера-
симов биригэдирирдээх хас да
сыл үлэһиттэ.

Дуһаҕа тахсарбытыгар
сыл аһын биһир саҕа
кыһын ылан тракторга үө-
рэтэбит. Нуотараҕа бэйэтигэр
уонна салаа үрэхтэригэр, ону
таһынан Туолума, Баайаҕа, Ну-
уча, Түөк, Наммара, Таңда,
Таатта үрэхтэригэр уо. д. а.
үрэхтэргэ, үрүккэргэ сир бөҕө
оҥһуллубута, ыраастаммыта.

Д.ПОИСЕЕВ,
тракторист.

БИҢИГИ — СУОПДАР

Мин 1982 с. от ыйгар
"Жутомелиоводстрой" трест Чу-
рапчытаҕы хозрасчетнай уча-
стагар ММЗ-554 массынаҕа
суолпарынан үлэһиттэ хирби-
тим. Начальнигынан П.Г.Попов,
кылаабынай механигынан
Н.В.Оконешников, механигы-
нан Е.И.Лаврентьев үлэһиттэ.
Тэрилтэ 30-ча үлэһиттэ.
Участка 5 эр кыра үйүктээх
массына баар: ГАЗ-53 водо-
вод, ГАЗ-66, ЗИЛ-157 уонна я-
ки ММЗ-554 самосвал. Биһиги
— суолпардар В.Н.Попов уонна
мин кыһын Хаҕаластан чох,
Дьокуускайтан, Моксолоохто-
он объекттарыгар маты-
рыаал таһарбыт. Биригэди-
лэр наадаларын барытын толо-
рорбут.

1984 с. ЗИЛ-157 массы-
наҕа кэспүтүм. Начальнигынан
П.П.Макаров үлэһиттэ. 1984
с. муус устарга начальнигынан
Р.А.Филиппов, кылаабынай ин-
женеринэн В.Е.Макаров, кыла-
абынай механигынан В.В.По-
пов, механигынан М.П.Посель-
ский үлэһиттэ кэллбиттэ. Ити
сылларга Амма хочотун
баһылаһынынан элбэх үлэһиттэр
Болугурга уонна Соловьевка

барбытара. Болугурга чехо-
ловаккай ардактатар "Сигма",
Соловьевка Мелуна, Көбдөх,
1986 с. Болугурга Мелуна
нүөлсүтүлэр, Чөлүгэ ардактатар,
Соловьевка Бурханай, Төлөйгө
Чэһиме ардактатар система-
лара оҥһуллубуттара. Үс сай-
ын Хомутоскай биригэди-
тигэр уонна Мелуна үлэһиттэ.
В.Н.Попов уонна мин ити
объектар матырыаалларын
Барааньтан, Дьокуускайтан
уонна Моксолоохтоон тас-
пыллыт.

1987 с. П.Н.Мишкин на-
чальниктаабыта. Тэрилтэ тех-
никата күүһүрбүтэ. Ол курдук, 7
улахан үйүктээх МАЗ, 2 КаМАЗ,
4 "Урал" массыналаммыллыт.
1987 с. саас "Урал-5554" мас-
сынаҕа ыһылым. Ити сайын
наар Нерюнгритаан таһаар-
таһытыгар сылдыһытым. Ол
сайын кураан буолан от үөм-
тэҕэ. Күтүн от тийиһитигэр
"Сельхозтехника" базатыгар
"Центральное управление пе-
ревозки" дьон автопарк тэри-
либитэ. Начальнигынан тыа
халааныстыбатын управление-
тынан В.Н.Филиппов, механи-

гынан В.К.Колесов үлэһиттэ-
тэ. Ол кыһын биһиги тэри-
лэттэн В.Н.Попов уонна ми-
ши (икки массынаҕа) от
тийиһитигэр биһирбиттэ. Ити
кыһын Кэбээйиттэн, Горнайтан
от тийиһиттэ. 1988 с. Чурапчы
күлүн шлюз-регуляторун
онорго Хомутоскай биригэ-
дэтэ үлэһит саҕалаабыта. Ол
объект матырыаалларын Мок-
солоохтоон, Дьокуускайтан
таспыллыт.

1989 с. начальнигынан
М.Н.Коркин кэлбитэ. Хадаарга
Сирин-Холлобос быһытыгар
сайын (икки биригэди-
тигэр) буор таһытын саҕалаабыллыт. Ма-
астарынан Т.А.Кондратьев үлэ-
һиттэ. Бу объекка үс сыл би-
ригэдирирдэбитим. Кыһын
нэһиликтэргэ чох, Мын-
дабайыттан гравий, Мок-
солоохтоон цемент, Ханыка-
аттан бутовай таас таһарбыт.
1992 с. лесовоз массынаҕа
көһөн Маҕири үрэхтэтин хыст
маһы, эмиз ити сыл Беркайт-
тан А.М.Пермяков буолан Си-
рин-Холлобос быһытын турба-
рын таспыллыт. 1993 с. Таатта
уутун Чурапчы күөлүгэр
түһсүргэ Таатта быһытын ту-
туугар биригэдирирдэбитим.
Кыһын нэһиликтэргэ Нуота-
раҕан, Бүлүүтэн, Селигдартан
уонна Большой Невертан чох,
от тийиһитигэр сылдыһылым.
Суолпардар А.М.Пермяков,
А.П.Лукин, Афанасьев, Е.Со-
фронов, Н.Т.Захаров уонна мин
буоламмыт. 1995 с. нэһилик-
тэргэ чох уонна улуустаагы ка-
питальнай тутуу управлени-
тигэр Беркайттан тутуу маты-
рыааларын таһытыгар
сылдыһытым.

П.ПОСЕЛЬСКИЙ,
суолпар.

Хаартыскаҕа: П.П. Посель-
ский.

Муниципальное образование Чуралчинского улуса

РАСПОРЯЖЕНИЕ

От 13 февраля 2003 г.

ОБ ОБСТРЕЛЕ И ОТЛОВЕ БРОДЯЧИХ СОБАК И КОШЕК

На основании жалоб жителей улуса, фактам гибели человека в г. Якутске и массового укуса собак (за 2002 год – 39 человек, из них 13 детей) и в целях упорядочения распространения заразных кожных заболеваний, РАСПОРЯЖАЮСЬ:

1. Улусному отделу внутренних дел (Неустров К.К.), ГУП «Чуралчинское управление ЖКХ» (Саввин Е.И.) организовать ежеквартально отстрел и отлов бродячих собак и кошек.
2. Главу администрации наслега совместно с управлением ветеринарии улуса:
 - провести разъяснительную работу среди населения по правилам содержания собак и кошек, обязательной вакцинации их против бешенства и чумы;
 - установить учет и контроль содержания собак и кошек.
3. Просить Собрание Депутатов улуса (Гуляев М.Д.) рассмотреть вопрос об упорядочении содержания собак и кошек на территории улуса в условиях местного самоуправления.
4. Контроль за исполнением данного распоряжения возложить на первого заместителя главы муниципального образования.

Глава муниципального образования И.Н.АММОСОВ.

• С о н у н н а р •

СЦЕНАЖ – ЭДЭР СААС!

Студент аймах кыһынтыг каникулларын кылгас кэмгэр Холтобо нөһилигэр эдэр саас ырыатын-тойугун, үгүкүүтүн-бититин, эгэлгэтин-эримин оройуттан туттулар. Ол курдук, бу саргак дьаһалта дьоллох Дьокуускай куоракка араас үрэх кыһаларыгар үөрэнэ сылдар студентарыт А.Иванов, И.Тарасов истиг, найылкык ырыалара, Л.Васильева соһунай, А.Попова, М.Романова нарын-намчы үгүкүүтэр, А.Кузьмина бэйэтэ суруйбут хоһоонун ааһыта, А.Илларионов автордай ырыалара, А.Далбаев уонна И.Тарабукин көрдөөх сценкалара, А.Иванов уонна А.Кириллов спортивной нүөмүрдэрэ, ону тэнэ Лена Федорова уонна Дмитрий Гурьев концерты саргактик салайыыларда өрөөнчүлөр биһирэбиллэрин ыһан ыһылар.

Маны тэнэ студенттар үөрэммит оскуолаларыгар оҕолору кытта арыуһуларга кытыннылар.

Максим СТАРОСТИН, хаһыат общ.хорр.

БАСКЕТБОЛГА КҮРЭХТЭНИИ

Ааспыт кэлиэлэбэ улуустаагы гимназия уонна А.К.Софронов натынан спорттук саалалара үөрэнэччилэр икки ардыларыгар сыл аайы ыһыттар баскетбол күрэхтэниитэ буолан ааста. Минна уопсайа 9 хамаанда улуус оскуолаларыттан кыттыны ыһылар. Икки күннээх күрэхтэнии түмүгүнэн түөрт оонньоон хамаандалары барыларын кыайан, гимназия кыргыттарын хамаандата холкутук бастаата. Д.П.Коркин аатынан Чуралчытаагы спортнай интернат-оскуола иккис, Одьулун үтүс буолулар. Маны таһынан биридмилээн оонньоочуларга анал биригистэр туттарылыннылар. Ол курдук, гимназия хамаандатыттан Лиза Попова "Бастык атакалааччы", Настя Ефремова "Саамай албах очко иһин", Тая Смирникова "Бастык техника", интернат-оскуолаттан Лена Громова "Бастык көмүскэччи", Одьулунтан Юлия Аржакова "Бастык оонньоочу" биригист кыайыыларын буолулар. Кыргыттар оонньууларыгар утарылааччыларыгар бири да мээчиги кыллартарбахха эрэ кыайыт түгэннэр баалларын бэлэтиэххэ наада.

Уолаттарга Чуралчы орто оскуоланын хамаандата бастаата, мугу-дайдар иккис, гимназиялар үтүскэ табыстылар. Гимназия оонньоочулары Саша Попов, Коля Баишев уонна Чуралчы оскуолатыттан Саша Неустров эмиз анал биригистэргэ тигистилэр.

Яна МАТВЕЕВА,

гимназия 9 гуманитарнай кылааһын үөрэнэччигэ.

Бири дойдутаахпыт М.Н.Сибиряков ыаллым оройуоннарыгар, хас үлэлэ-эбит сирин ахсын, сирин оҕору-унан, ууну хаайан куол оҕору-унан утумнаахтык дьарыктамыта. Ол курдук, тус бэйэм эрэ билэрбин кэпсэтэлиһэ, Уус-Алдан Тандатыгар ааттыын Кураанах алаас дин сиргэ ууну хаайдатан куол оҕорторбута билигин "Максим куол" дин ааттанан бүтүн бөлүөлүгү аһатан-уулатан, көмүс хатырыктаабынан хаачыйан сытар.

Хам-түм онно доһотторбор таарыйдахпына: "Бу эһиги кинигит Максим Сибиряков биһиэхэ бэрэссэдээтэлини оҕорон оҕорторон абыраабыта", – дин хаайан да махтанан ахталлар. Тааттаа үлэлиир кэмгэр Таатта Арылааһар оҕорторбут быһыта ууну хаайан, бэртээхэй куол буол-бута, уута омуна суох биһиги Болтонобут Уулаах Эбэтигэр дьэри өрө аспыта. Болтоно нүөлсүтэр систематыгар кири-сэр "Чуорайыта алааһа, уу кири-сэр баран түбүктээбэ түспүк-кэ, ууга баттамыта. Ити сааһа Амма уутун Тааттаа бырактарыны Чуралчы бири-чүтү кинигэ Дамьян Николаев-ич Спелцов туруорса, үлэлэбэ-сүмдүрү, онон да буолуо, Таатта сүннүгэр бэйэ күлүгүн быһыта түгүтү Мелисация уонна уу хаһаайыстыбатын мин-истерствота доһору. Мин оч-чолорго республика сиигир-дэр-куурдар системаларын Дьокуускайдаагы управлени-е "Чуралчытаагы салаатыгар инженеринэн үлэлирим. Омон бу дьаһалы биһе, ууну хаайыттарын ыттарар санаа-лаах Кыйыга тийибитим. Олох-тооктор: "Бу Сибиряков оҕор-торбута, быһытын өсөс үрдэ-тэн Таатта куула алаастарыгар куттаран, хаһан да уолбат ула-хан эбени үөкүтүөтүтүт", – дин бэрэс аһыан кэпсэбиг-тэрэ. Баран көрө сылдыбы-тым силлиһэ сытар үс алаас эбит, табыллар түбэлтэлэр, дьэ, кырдык, эбэ да эбэ бу-олсу. Ону баара М.Н.Сибиря-

ТӨРӨӨБҮТ
ДОЙДУТУГАР
ОҢОРБУТ
ҮТҮӨТЭ

ков атын сиргэ үлэли баран, ол бағата ситэри туолбатаҕа, кэли быһыт алданан, үөкү-э-бит куол уута тобо түгэн ба-ран хаайыта.

Максим Николаевич Ам-маҕа тийэн кырыс сирин туһаҕа таһарыта ыһыт үлэлэ-бэти. Кини кэлэтин кытта Таатта уутун Чуралчыга кылларар туһунан өр сылларга итихтэнэ сылдыбытсанааы Д.П.Лазарев көтөхтүтэ. Мак-сим Николаевич ону туту-айдан, хайдах олоххо кыл-ларэри тобулуттан барыта. Туох-ханнык иннинэ, манна мээстэтигэр бырайыактыр кыра тэрилтэни тэрийбитэ. Та-аттаан Чуралчыга түбэр ха-наал трэктатын кыһан тал-ларбыта. Итинчэ үлүгүрдэх уһун сирин дэлби тэптарин эрэ кыайан септөөбө. Ол иһин Дьокуускайтан дэлби тэптаринэн дьарыктанар "Венд" дин тэрилтэни таһаран, бастаан борубаҕа хас да сиргэ уу хаһаанарга ана-ан тобо тэптаринлэри оҕор-торбута. Таатар Алааһын Таат-таны кытары силбири хаһааы тобо тэптарин табыллан, сүрүн сыалыбыгар ысыбыллыт, бастаан, техническэй эконо-мическэй төрүттээһини оҕорон Дьокуускайга кири-сэр тустаах салалталар эбулэнгэ-рэ ыһылыбыта (манна Т.В.Носов үтүтэ олус улахан).

Аны туран, бэйэбит сирдэх-уоттаах дьоммут хатыллар сорохторо утарсан хас да быт хара көлөһүнэрэ. Максим Николаевич, от атах тэбэн, дойдутугар Чурал-чыга дойду бүтүннүгүн үрдүнэн бурдүүкүтүк ыһы-лын-тобуллу сааһанан эр-дэһинэ, бэрт кылгас кэмгэ үлэлэбэти. Кини кэлэтин кытта Таатта уутун Чуралчыга кылларар туһунан өр сылларга итихтэнэ сылдыбытсанааы Д.П.Лазарев көтөхтүтэ. Мак-сим Николаевич ону туту-айдан, хайдах олоххо кыл-ларэри тобулуттан барыта. Туох-ханнык иннинэ, манна мээстэтигэр бырайыактыр кыра тэрилтэни тэрийбитэ. Та-аттаан Чуралчыга түбэр ха-наал трэктатын кыһан тал-ларбыта. Итинчэ үлүгүрдэх уһун сирин дэлби тэптарин эрэ кыайан септөөбө. Ол иһин Дьокуускайтан дэлби тэптаринэн дьарыктанар "Венд" дин тэрилтэни таһаран, бастаан борубаҕа хас да сиргэ уу хаһаанарга ана-ан тобо тэптаринлэри оҕор-торбута. Таатар Алааһын Таат-таны кытары силбири хаһааы тобо тэптарин табыллан, сүрүн сыалыбыгар ысыбыллыт, бастаан, техническэй эконо-мическэй төрүттээһини оҕорон Дьокуускайга кири-сэр тустаах салалталар эбулэнгэ-рэ ыһылыбыта (манна Т.В.Носов үтүтэ олус улахан).

быт хара көлөһүнэрэ.

Максим Николаевич, от атах тэбэн, дойдутугар Чурал-чыга дойду бүтүннүгүн үрдүнэн бурдүүкүтүк ыһы-лын-тобуллу сааһанан эр-дэһинэ, бэрт кылгас кэмгэ үлэлэбэти. Кини кэлэтин кытта Таатта уутун Чуралчыга кылларар туһунан өр сылларга итихтэнэ сылдыбытсанааы Д.П.Лазарев көтөхтүтэ. Мак-сим Николаевич ону туту-айдан, хайдах олоххо кыл-ларэри тобулуттан барыта. Туох-ханнык иннинэ, манна мээстэтигэр бырайыактыр кыра тэрилтэни тэрийбитэ. Та-аттаан Чуралчыга түбэр ха-наал трэктатын кыһан тал-ларбыта. Итинчэ үлүгүрдэх уһун сирин дэлби тэптарин эрэ кыайан септөөбө. Ол иһин Дьокуускайтан дэлби тэптаринэн дьарыктанар "Венд" дин тэрилтэни таһаран, бастаан борубаҕа хас да сиргэ уу хаһаанарга ана-ан тобо тэптаринлэри оҕор-торбута. Таатар Алааһын Таат-таны кытары силбири хаһааы тобо тэптарин табыллан, сүрүн сыалыбыгар ысыбыллыт, бастаан, техническэй эконо-мическэй төрүттээһини оҕорон Дьокуускайга кири-сэр тустаах салалталар эбулэнгэ-рэ ыһылыбыта (манна Т.В.Носов үтүтэ олус улахан).

Аны туран, бэйэбит сирдэх-уоттаах дьоммут хатыллар сорохторо утарсан хас да

төгүл таһан кэпсэтэн-өйдөтүбөн, дьэ сөбүлэнтэрин ыһан үтэ сүрүнэ сааһаммы-та. Саамай куттанарбыт Моск-ва-Магадан кабелинай спец-сибоос ситимэ алдыммытар дин этэ. Дэлби тэптарини түмүгэр үрдүк күүрүтүк үт ситимэ, республиканскэй суол алдыммытара. Ону барытын Максим Николаевич тус бай-этин сирой эппистинэтигэр ыһыта. Ааспытын кэннэ сана-атааха, бу чакчы да хорсу-быһыт эбит, атын ханнык са-лайаччы итинни бэйэтигэ-ыһынан өйүм холпот.

Хас да сыл буолан баран, 1995 с. Тааттабыт барахсан хаар ууттан үрүлэнч сүрдэн хаһаал устун кутан, онно эби П.Т.Аржаков Москвага тийэ ардакатынны туруорсан бэс ыйыгар ардак баһаҥу түһэртэ-ран, эбэбит барахсан өтөрүнөн -наарынан туолба-таһын туолбута.

Ханнык баһарар үгүгэй ыра, баһа санаа, идея бэйэтин кэмгэр үөһөтөн, салайан оҕорон дьон өлүү эрэ буол-лахтарына олоххо кырдык мэлдьэх буолбатах. Мин сана-абар, бу хаһаал чүө ити кэмгэ онгоһуллубатаҕа буоллар, биһиги үйэбитигэр төрүт онгоһуллуо суоҕа этэ. Ол бағас чуолкай.

Ытык Чуралчы дьомо, аһардас ити эрэ туһуттан кэ-рэмэс кыһытыгар М.Н.Сибиряковка барыта махталытын этисхэйин. Үйэ-саас тухуры махтаныххайыт уу туһа дин-эн баран, утулларын да ум-нүчүт баар да, барыт да хаа-рыанньаһай дьоммутугар. Максим Николаевичка төрөбүт улуһун бочуоттаах гражданинын аһын ингэрэргэ кэмэ-кэлэ.

Петр МАКАРОВ
улуустаагы айылҕа
харыстабылын старшай
госинспектора.

Хаартыскаҕа:
М.Н. Сибиряков.

СР народнай суруйааччыта В.С. Яковлев – Далан төрөөбүтэ 75 сылыгар аналлаах литературнай конкурска кирибит матырыанааллар

Мин кыра эһим. Бу Орто туруу-бараан дойду умсугутар килигин саҥа көрө буолам-мын бары-барыта соннуна. Ордук хараҕым кыараҕас далай-гар күнүгэ көстөр сайылы-тым күөх сирэмэ абылыра.

Дьадаҕы аҕам колхуоска кириэн урукута баай ыал сайы-лыгар көһөн кэлэн колхуос кэпсэлээрийитигэр оҕорбуп-түт. Бу үс үүт бағаналаах си-дэрэй олбурдаах, ып-ыраас-тык устуруустанан туспайдык ыспарыллан онгоһуллубут икки салҕаһын аныгы нуучка дьэ-лэра этэ. Олбур иһэ сибээс-көн симэммит көбүс-көһө хо-нуу. Сайын долгунуура оонньуур күөх баархат тал-гэһэ биһиги-кыра оҕолор: Дьэрбин, Тараас, Куола, Сун-дуула үгүкүүтүн-күлэлэһин, көрүлээн аһан биэрэрбит. Арыйы улаатан иһэн олбур таһыгар мохсунуурут, үрүт көмүс үрүмэ долгунууран күлүмүрдүү оонньуур Илин көлүһэбэ сөтүгүлээн күнүүрүт. Кэлэ-бара эмиз биһиги курдук сайылыкты күөх сирэммит көчүрүт эһин-күрэ дүһүннээх үрүмчүлэ-ри, тэмдэһиннэри тутары экиратыһан сыраллаһарбыт.

Кыһаа үлэ кэнигиттэн ула-хан дьон талгэһэ таһан ду-оспунуунаан оҕорон кэпсэтэ-лэрэ: "Элиһини эһэбит, Ыс-тааһын аҕабыт билигин дьадаҕы саһалар

холбоһон байылыат олохтоох баһынай аймак буолуктара дииллэр үһү. Омон үлүмүһүн үлэлээн өлгөм докуотта хо-тороххайын!". Чугас сайылык-тартан эдэр дьон мустан көрү-көбүлүттэн туталлара, кыргы-тары кытта хаадылаһаллара, оонньоһоллоро, кистий-саба харахтарынан имкэнсэллэрэ. Ол курдук, сайылыкты бар-хас-санта эдэрдийэн-кырдыаһы-ын, оҕолуун-дьяхтардыын ба-ры күлүлүн туттарбылпыт. Ити 70-ча сылааһыны олох бэһэһэнни курдук сийилии өйдүү сылдыбын. Ол кэриэтин дьингээх бэһэһэнни умна охсубун.

Биһиги улаатан испипит, оскуолаҕа кирибипит. Оскуо-ла оҕолоругар кредителлэри-күтэрдэри, моҕотойдору булту-урга соруудах бизнэллэрэ. Ону толороору моҕотойу көрдөрүт эрэ экиратар, э-киратыһар эбитит. Ол иһин ки-нилэр биһигиттэн эрдэттэн куоталлара, сыгына ханныгар эбэтэр баарыт тигит кылаан чылчаалыгар саһаллара.

Өссө улаатан, биһиги ко-лурска үлэлэһэр: буҕул түгэһэ харбыр, оҕус ситэр буолбуптут. Ол кэмгэ кураан дьыллар кэлэнэр чычырбас олохтоомуптут. Мин төгүрүк тулааһа хаалан үөрэхпин бы-раһан, колхуос субан сүөлүтүн маньыр эппистээх үлэбэ анаммытым. Онтон Ара дойду

КЫЛААТ КӨРДҮЧҮР
МОБОТОЙ

сэрингэ сааһанан аймаһан бөгө буолбута. Икки убайым бастаы ыгырыта фронтка барытара да, ол айыта онон-эргиллэбэттэрэ.

Аны нүөгү сайыныгар биһиги колхуослутун "Фронт сааһын тоҕоро балыкты барыт" дин күлүлүүр ангардаах модуйан, хоту оройуонга көһөрүттэрэ. Төрөбүт төрүт дойдубут, хаа-рыаннаах сайылыкты сайыһа-сааһары хаабытара. Ити-60-ча сылааһыта. Ол да буоллар, кини умнубат хо-молтоох түгэһэ этэ.

Колхуослут төрүт сиргэр эргиллэбэтэ. Сэри, көһөрүт содулуттан ордубуттар сир-сир айы ыһылан хаабыл-пыт. Омон, көһөрүтэ барыл-пыт 60 сыла туолуутун көрө оҕо саастыг сайылыгар түмсэн, сэрингэ, көһөрүтэ ба-ран өлбүт, төрөбүт бүүрдэ-рыгар эргиллэбэтэ аймак-билэ дьоммутун... – урукуну барытын аһан, кэриэстэн аһарга сүбэлэспипит.

Мин, эрдэ кэлэн олохсуй-бут кини, саҥа кэлэр дьомму-тугар дойдубут кэһититтэн уураары, урут аҕам туулуур-ардаахтыр күлүгэр аныгы

оҕонньор сэриинэн илим үтэ, хас да хонук иннинэ тийэн ийэм, аҕам убайым уонна ба-рыта билэр дьомун угуохта-рын таһыгар сөбүтүбүн бала-аһанан түстүм. Биһи урут кини-сүөһү бөгө тобуруулар, ыраактан иһиллэ нүргийэ-дьяхэһийэ, дүрөһийэ тулар сайылыкты арайдаах дьэ-тэ-уота олох эстэн, өлгөм үнүлүк киз-нэлээн хо-дуһа буолан, кураанахсайан, иһийэн тураахтыр.

Илиммин үтэн, сирбин-уопун аһатан баран кизэ-хойтут утуйдум. Сайылыгым барахсан абыланнаах салгы-нын эбурийэн, кылаактык утууан, сарсыарда сыһынан аҕай түрдүм. Чэйдин түбэт, илиммин көрө киридим. Дьэ, доһуор, илиммин кэһик маһыттан ыла хараһын аһа-ра моҕоһтоох, бөдөн собо бөгө тутан бьа курдук эрий-эн кэһиситин күн аһара кыайан арааран бүтэрбөккэ, утаһан чэй өрүө таһыстым. Ол сылдан: "Оо, сайылыгым барахсан аһыт аһан, кэһин бөгүтүн уурааһабыт дин!" – дин ботуруу-ботуруу кур туос көрдүү тыа саргытар таһыстым. Онно ылык суол

ортогугар бири моҕотой туту эрэ хаһан сотору-сотору айагар ута оҕорор эбит. Мин олох чугаһаһым да моҕотой-ум оҕорор. Онно "Сайылыгым барахсан моҕотой кытары аһыт, сүөһү аһыт эбит дин!" Ити мин кыра сылдан эһир-гэлэн куотарбыт моҕотойум хос-хос сизэ быһылыах: көхсүн дьураатынны, сүрдүк кутурукутун, көрдүүт-истэр-дини үт-үтү. Чакчы оҕо саас-тын биригэ аһарыт доһуор хос-хос сизэ эбит!" – дин маньыйа санаатым. Саһаан эрэ курдук кэһитим кэһнэ моҕотойум дьэ туора оһон, сытар мээ аһыгар ки-ириэн хаала. Аһыт сирин көрүтүм туох да суох, көтөҕө. Аһаһа, уһатыгар тал-лэх муһуура быһылаах. Мин: "Биһиги барыаһыттан ал-та уон сыл быһаһын туһуры кинини ким да куттаабаһа, кини дини биридэ эмэтэ ыраактан көрүтэ дуу, суоҕа дуу бу кураанах дойду тыһы-наах харемайа!" – дин санаа-тым.

Чэйбин оҕутан иһэ оҕор-дохтуна икки эдэр кини эмиз илим үтэри эрдэһэн кэһит-тэригэр иһин кэпсэтим. Он-но бири эрэт:

– Оо, ол баайдар кыла-тарын булан хаһа оҕорор моҕотойу үгүлүтүг буолуо, баран көрүтүтүт – дьэ этэ үһү. Мин биһи сүрэхтиин-

дууһаһын маньыйытым маһис гынан хаала, курус гына түстүм. Уонна: "Бу дойду төрүт-уус иһиллэрэ төһө да баайдарын иһин, кылаат уур-буттара иһилилбэт этэ. Хаһа, ол кэриэһэ үрэхтээх уопатта-ра абаларын баһыан таһара дьэтиэн, оскуола тутуугугар өлгөмнүк сиртибэлээн, бар дьонго ыһан-тоһон аһыаһыттарга үһү, Аһыты аһатар, тонмуту ириэрэр, быстыбыт салгыр үтэ санаалаах, би-лингги тыһанан нуучалыы эттэхэ, олоҕотворительнай, прогрессивнай өйдөөх-санаа-лаах дьон эбиттэр. Улахан убайдар Күлүмүүр кытта "Саһалар оҕотарын" тэрий-сипитин иһин таһаарыстара – баайдар байлара оҕорбүттэрэ дииллэр. Колхуоска дьэһэ-рин-уоттарын, сүөлүлэрин, от-туур, бурдук ыһар-хомуйар тэриллэрин, холбооннор ула-хан тирэх буолбуттара үһү", – дьэтиэн. Итиннэ: "Бу аныгы дьон өйүгү-санаһыт барыта босхо, бэлэмгэ суудайы буолан тобо сурай! Бэл моҕотойтон сийк-таммах таһааран өй-күрэ оҕуста-турган!" – дьэтиэн. Киним, кини эрэ буоллар, ах баран хаала.

Иван ОКОНЕШНИКОВ
–Хочуон.
2002 сыл, балаһан ыйа.

